

Francesc VALLVERDÚ, *L'ús del català: un futur controvertit*, Barcelona, Edicions 62, 1990.

La publicació que ressenyem constitueix una aportació important per a una correcta valoració de la situació actual del català, especialment en el cas de Catalunya.

L'obra té un preàmbul, unes coneixences, un exordi, tres capítols centrals (el discurs històric, el discurs jurídic-polític i el discurs sociolingüístic), una cloenda, unes referències bibliogràfiques i unes taules estadístiques.

El preàmbul ens dóna la procedència de les parts del llibre publicades abans (destaquem el fet que el capítol II va ser publicat al núm. 11 de la REVISTA DE LLENGUA I DRET) i presenta una distinció útil entre l'ús públic (= el que es produeix en general en els àmbits públics —oficials o no—), i l'ús social (= el que es produeix en els àmbits privats —in-

terpersonals o col·lectius—) de la llengua.

A l'exordi, l'autor ens informa sobre l'origen i el context del llibre: la polèmica sobre el futur del català, promoguda per diferents articles en mitjans de comunicació impresos i altres intervencions públiques, que han cridat l'atenció sobre el fet que el català es troba avui pitjor que mai i que el català segueix el camí cap a una extinció en un futur pròxim. Francesc Vallverdú qualifica d'alarmistes els autors (Modest Prats, August Rafanell i Albert Ros-sich, entre altres) que defensen aquesta posició i la critica pel fet de contenir afirmacions aventurades, per la referència, segons Vallverdú incongruent, al franquisme, i perquè emmascara la naturalesa dels problemes denunciats.

Al primer capítol —el discurs històric—, Francesc Vallverdú fa un repàs de l'evolució de l'ús públic i de l'ús social del català de 1930 fins a 1939 i això li permet de refutar l'afirmació de Rafanell i Rossich que «és certa, doncs, la paradoxa que estem pitjor ara que en l'època més fosca del franquisme» i alhora el porta a defensar «que cal (...) replantejar seriosament la política lingüística». Aquesta doble línia argumental tornarà a aparèixer sovint dins del llibre i de fet n'és l'eix vertebrador: 1) les veus alarmistes fan una valoració precipitada i tendenciosa de la realitat, que és més complexa i matisada que la imatge que en donen aquestes veus, 2) és necessari bandejar el cofoisme i el relaxament en la política lingüística i cal que aquesta rebi un nou impuls per continuar avançant eficaçment en el procés iniciat de normalització lingüística, que fins ara ha donat resultats esperançadors.

Al segon capítol del llibre —el discurs jurídic-polític—, l'autor presenta i confronta dos models bàsics de normalització lingüística: un de més complex i pragmàtic, que no qüestiona el marc constitucional i estatutari com a condició prèvia per a la plena normalització lingüística i que no preconitza l'exclusivitat d'ús del català; l'altre, més pur i utòpic, que reivindica la independència com a requisit per a la plena normalització lingüística i que preconitza l'exclusivitat d'ús del català. No cal insistir que, coherent amb els seus plantejaments, l'autor es manifesta

partidari del primer dels dos models presentats.

El tercer capítol —el discurs sociolingüístic— és el més extens i, segons el meu parer, el més interessant del llibre. Francesc Vallverdú hi exposa un seguit d'observacions i matisacions respecte a la realitat sociolingüística actual del català. En primer lloc, exigeix un tractament divers per a les distintes situacions en què es troba el català en els diferents territoris de la seva àrea lingüística.

En segon lloc, desmenteix l'afirmació de Rafanell i Rossich que el procés de substitució «no és pas un fenomen històric, sinó ben recent d'aquest segle i, en algun cas, d'aquestes darreres dècades». F. Vallverdú es basa en aquest punt en antecedents del procés de substitució dins del domini lingüístic català i en l'anàlisi de la situació sociolingüística a Palma de Mallorca i a Santa Coloma de Gramenet.

En el tercer apartat, reprèn les consideracions exposades en el primer dels punts d'aquest capítol. Hi afirma que «des d'un punt de vista sociolingüístic, no es pot parlar dels Països Catalans com una unitat compacta» (pàg. 73), tot i que considera que «prenent consciència dels diferents ritmes i assoliments de les diverses parts quant a la normalització lingüística, es fa del tot necessari impulsar una coordinació entre tots els governs dels Països Catalans —en la qual haurien de figurar també Catalunya del Nord i Andorra— per potenciar els esforços respectius» (pàg. 74).

En un segon bloc d'aquest tercer capítol, l'autor s'ocupa, amb notable lucidesa, de diferents aspectes del bilingüisme. En primer lloc, distingeix *bilingüisme* (= ús alternat de dues llengües) i *unilingüisme* (= ús d'una sola llengua), i *diglòssia* (= distribució de varietats lingüístiques —o llengües, afegeixo— segons les funcions altes o baixes de la comunicació) i *monoglòssia* (= l'ús d'una sola llengua per a totes les funcions altes o baixes). Francesc Vallverdú relativitza la importància i l'aparent modernitat de la desaparició d'unilingües catalanoparlants perquè sembla que ja no hi havia unilingües catalanoparlants al País Valencià al segle XIX, perquè els unilingües catalanoparlants eren «no sols demogràficament poc importants (un 5 o un 10 per cent), sinó socialment poc significatius (grups marginals, treballadors rurals i domèstics, analfabets)» (pàg. 76) i perquè el comportament diglòssic era més marcat al segle XIX que avui. Francesc Vallverdú destaca, a més, «l'amplitud de les tendències multilingües a l'Europa actual» (pàg. 77) i planteja, en canvi, que «aspirar a un eixamplament de les tendències monoglòssiques favorables al català, concomitants al seu caràcter de llengua pròpia i oficial prioritària, és un objectiu vàlid i factible». A continuació Vallverdú tracta del pretès bilingüisme unidireccional i recorda que «a Catalunya la divisió entre catalanoparlants bilingües i castellanoparlants generalment unilingües, característica dels anys 60 i 70, s'està modificant, fins al punt que els castellanoparlants joves són pràctica-

ment tots bilingües» (pàg. 78). En el mateix sentit qualifica d'exageració retòrica l'afirmació de M. Prats «per primera vegada a la història, s'ha pogut viure còmodament a Catalunya ignorant del tot la llengua catalana» i recorda que la minoria que ignora del tot la llengua catalana «no viu, ni en el terreny lingüístic ni en cap altre, gaire «còmodament», ja que pertany als sectors més marginats o socialment més baixos de la població» (pàg. 79) i que «a Catalunya, almenys des del segle XIX, la possibilitat de viure-hi «còmodament» sense practicar el català no era gens rara en els sectors socialment influents» (pàg. 79). Tot seguit, F. Vallverdú fa una defensa del multilingüisme quan alhora es reforça l'ús i la consciència lingüística, un multilingüisme en què el castellà ocupi el seu lloc: «ni el lloc exclusiu o predominant que li volen reconèixer els uns, ni el lloc zero que li volen atorgar els altres» (pàg. 82). Francesc Vallverdú es refereix a continuació al bilingüisme passiu. L'autor coincideix amb Albert Bastardas en la necessitat d'establir matisacions i distincions, a l'hora de parlar del bilingüisme passiu, entre diferents persones i ocasions, i apel·la als dirigents (polítics, econòmics, socials, culturals, etc.) perquè demostrin «amb el seu exemple que, a cada moment, el català és la llengua pròpia i que és irrenunciable» (pàg. 84). En el darrer dels apartats dedicats al bilingüisme, F. Vallverdú examina la posició de la lleialtat lingüística en les situacions de bilingüisme i presenta la distinció entre *actes agregatius* (= els actes que afavoreixen

la consolidació del català com a llengua nacional i n'estenen l'ús) i *actes* disgregatius (= els que actuen en un sentit contrari).

El tercer bloc d'aquest capítol, el dedica l'autor a qüestions relatives a la qualitat de la llengua. Francesc Vallverdú s'hi refereix a la posició dels qui creuen, com Joan Solà, que la desestabilització del català del carrer és molt greu i que aquesta desestabilització és conseqüència del contacte quotidià amb el castellà. L'autor demana que es procuri no confondre canvis «normals» (fruit de l'evolució natural) amb desestabilitzacions i assenyalava com a fenomen força general el creixent desinterès entre els joves per la cultura lingüística tradicional. En aquest sentit, l'autor proposa:

«a) Dirigir els esforços a favor de mantenir els trets característics de la llengua (...).

»b) Distingir rigorosament entre fenòmens desestabilitzadors del sistema i canvis que haurien estat possibles en una evolució normal del català.

»c) Incrementar el nivell d'exigència de la qualitat del català en els mitjans de comunicació i, en general, en tots els "professionals de la paraula" (...).

»d) Establir mecanismes de control rigorosos (...) per aconseguir que el personal de l'administració pública tingui uns nivells de competència lingüística cada vegada més alts» (pàgs. 95-96).

D'altra banda, respecte a l'afirmació de Rafanell i Rossich que «per primera vegada en la història un

nombre creixent de catalanoparlants s'expressa molt més bé en castellà que no pas en la seva llengua materna», l'autor els recorda que «la immensa majoria dels catalans hem rebut tot l'ensenyament en castellà i (...) hem après a dominar el castellà en els usos formals molt abans que el català» (pàgs. 96-97), situació que contrasta clarament amb la de l'actual sistema educatiu.

L'últim bloc d'aquest tercer capítol del llibre tracta de la política lingüística. L'autor hi fa un repàs de l'ús públic del català. N'extreu la conclusió que «l'ús públic del català és, en efecte, encara insuficient. Però malauradament no tot es pot resoldre a cops de decisions polítiques o de lleis, perquè hi ha un llast social que en frena el desenvolupament» (pàg. 101). Aquest llast social es concreta, entre altres punts, en l'alt percentatge de persones que no saben llegir en català. A continuació l'autor presenta un seguit de falses expectatives creades en relació amb el procés de normalització lingüística i recorda que és necessari que passi un cert temps perquè la política lingüística iniciada aconseguixi de donar els resultats volguts i esperats: no es pot menystenir el fet que més de tres milions de persones que viuen arreu dels Països Catalans no en parlen la llengua pròpia. L'autor en conclou que «la catalanització només pot fer-se de manera progressiva i, fonamentalment, a través de l'escola» (pàg. 105). El darrer apartat d'aquest bloc i del capítol tracta d'una nova dinàmica per a la normalització lingüística. Després de fer una valoració positiva de

la política lingüística duta a terme fins ara per diverses institucions i de destacar diferents propostes del document de síntesi del II Congrés Internacional de la Llengua Catalana, F. Vallverdú presenta i abona la proposta de J. M. Puig Salellas d'actualitzar la Llei de Normalització Lingüística a Catalunya i la proposta d'Albert Bastardas d'incidir sobre els comportaments lingüístics de les institucions a fi de fer una política lingüística més eficaç, ja que, segons Bastardas, «els individus, en general, canvien en massa el seu comportament *després i a condició* que hagin canviat els del seu context, ja sigui demolingüístic o institucional». L'autor demana, en fi, una dinamització de la política lingüística. En aquest punt es nota a faltar una valoració de la important conferència pronunciada per Miquel Reniu, director general de Política Lingüística de la Generalitat de Catalunya, amb el títol *Un nou impuls en la política lingüística*, el dia 9 de juliol al Col·legi de Periodistes de Catalunya.

En la cloenda del llibre, l'autor fa un resum dels aspectes centrals de la seva argumentació i presenta una visió esperançada del futur del català.

Com ja he assenyalat a l'inici d'aquesta recensió, tanquen el llibre una interessant bibliografia i unes útils taules estadístiques.

Francesc Vallverdú, que ha fet

aportacions d'una transcendència fonamental a la bibliografia catalana sobre sociolingüística, ens ofereix en aquesta obra un treball de presentació irregular i potser no gaire sistemàtic, però d'una gran lucidesa i d'un enorme interès per a una valoració rigorosa de l'actual situació del català i de les seves perspectives de futur.

Tothom sap que sempre és més fàcil l'actitud alarmista o de cofoisme que l'actitud de rigor i de responsabilitat social. No hi ha dubte que aquest llibre de Francesc Vallverdú és una contribució valuosa a evitar de caure en alarmismes o cofoismes fàcils i sovint descoratjadors per als protagonistes del procés de normalització lingüística i ens acosta, en canvi, a una anàlisi més rica i matisada. Permeteu-me que en faci encara una altra citació: «De la mateixa manera que considero erronis els pronunciaments alarmistes, perquè provoquen desconcert, em sembla suïcida d'instalar-nos en actituds més o menys cofoies» (pàg. 71). Estic convençut que la lectura d'aquesta obra de F. Vallverdú farà progressar la reflexió sobre la situació del català i afavorirà que aquesta reflexió es faci sense dramatitzacions ni relaxaments, de manera que enriqueixi amb nous plantejaments l'actuació de normalització lingüística que dirigeixen les institucions públiques i en què tots els ciutadans que viuen a l'àrea lingüística catalana ens hem de sentir compromesos.

Carles DUARTE